

Narva - ой боже мой!

REPORTAAŽ

Läinud nädala neljal viimasel päeval toimusid kuuendat korda Narva ooperipäevad.

Esmaste katsetuste ja enesetõestuste aeg näib olevat Julia Savitskaja korraldatud ürituse jaoks seljataga.

Tänavu oli kavas muuhulgas modernse lühiballeti maailma esietendus ning Igor Stravinski klassikateose esmakordne ettekanne Eestis.

Septembri esimese nädalavahetuse veetsin ma Narvas ning kogusin elamusi kolmes šokiturismi gurmeekategoorias: eksootilised Eesti piirilinnad, glamuursed Eesti ooperifestivalid ja depressiivsed Eesti sügisilmad.

Õhutemperatuur, mis oli veel mõne päeva eest olnud püsivalt troopilistes kõrgustes, keeldus nüüd kangekaelselt tõusmast üle 12 kraadi. Melanhoolset hääbumismeeleolu aitasid kujundada ka lühikesed, ent silmsidet hoides tihedalt üksteisele järgnenud vihmahood, mida suur sügis saatis otsekui sõnumitoojatena enese ees Narvale oma peatset ja peatamatut kohalejõudmist kuulutama.

Nii ma seal olin: käed krampunud vihmavarju käepideme ümber, jalad märjad, nahavahe vilu, nina tatine, näruses hinges lüüriline sügisnukrus. Õhus heljus tankimonumendi hiljutise teisaldamise järgne ülelinnaline neuroosemotsionaalne järellainetus vahejuhtumist, mis tuletas meile kõigile valuliselt meelde, et tuhandeaastane rahuriik on Narvast kardetavasti veel valgusaastate kaugusel; et jumalate viha - kui väljenduda antiiksete tragöödiate kujundikeeles ja tundemastaabis - pole selle paljukannatanud linna pealt veel ära pööranud.

Aga ka Narval on omad kapriisid, mida jumalad on millegipärast vastu igasuguseid inimlikult mõõdetavaid ja mõistetavaid tõenäosusi otsustanud täita. Üks neist on Narva ooperifestival - tänavu juba kuuendat korda toimunud üritus, millest on kujunenud meie muusikateatri maastikul üks peamiseid sügisekuulutajaid. Ilma selleta mina oma septembri algust enam

Postimees

16 17

Kultuuriminister
Eesti Rahvusballett
Vaba Lava
Teater

hästi ette ei kujutagi.

Peakorraldaja Julia Savitskaja energilisel ja põikpäisel eestvedamisel on algsest utopiast saanud nüüdseks traditsioon. Tema visionäärsus meenutab mulle väga Anton Tšehhovi näidendis «Kolm õde» esinevat Aleksandr Vešinini nimelist tegelast, kes ütleb muulhulgas, et «ei ole ega saagi olla nii igavat ja viletsat linna, kus poleks vaja tarka, haritud inimest». Ainult et Savitskaja, sünnijärgne Narva tüdruk, on asendanud oma tegudega selles lauses väljendi «tark ja haritud inimene» sõnaga «ooperifestival».

Kui «Kolme õe» nimategelased, kolm kolkamõisa noort daami, õhkavad krestomaatiliselt «Moskvasse! Moskvasse!», siis Savitskaja, kes on jäänud Narva, näib uskuvat, et kui selle nimel sihikindlalt tööd teha, siis tuleb Moskva ükspäev ise sinu juurde. Nii näiteks on Eesti läänepiiril - Kuressaares, meie teises suvises ja pealtnäha ülimalt ebatõenäolises ooperilinnas - see juba juhtunud; seal on etendusi andnud kaks Moskva suurt ooperiteatrit: nii Helikon Opera kui Moskva Stanislavski ja Nemirovitš-Dantšenko nimeline muusikateater.

Nüüdseks on Narva ooperipäevad jõudnud olukorda, kus Tallinn, see meie kohalik «Moskva», näib olevat piirilinna ooperifestivali järjest enam märganud ning tunnistanud: tänavu olid sealt lisaks kümnetele publikuliikmetele sõitnud kohale vastavalt etendusi andma ja neis osalema nii Eesti Rahvusballett kui ka Eesti Rahvusmeeskoor, ehk oma valdkonna absoluutsed tipud Eestis. Ühe etenduse eel tervitas kohaletulnuid lavalt pidukõnega värskel kultuuriminister. Mis näitab, et esmaste katsetuste ja enesetõestuste aeg näib olevat Narva ooperipäevade jaoks seljataga.

Peale mõningaid otsinguid ja eksirännakuid on algselt Narva lossis ning seejärel ka Vabal Laval ja kultuurimajas Rugodiv toimunud festival leidnud omale püsiva kodu Kreenholmi Manufaktuuris, kuhu püstitatud 600-kohalises ooperitelgis võõrustati neljal õhtul külalisi juba kolmandat aastat.

(Maastiku)arhitektuuriline sümfoonia

Oma algse funktsiooni pöördumatult minetanud Kreenholmi Manufaktuuri hiiglaslik hoonekompleks asub sümboolselt nii Narva linna, Eesti Vabariigi kui ka Euroopa tsivilisatsiooni piiril. Või siis mõne - nagu näiteks minu mobiilioperaatori - meelest koguni otsapidi teispool seda piiri. Igatahes kipub mu

taskutelefon end Kreenholmile lähenemisel mõnikord harukordse innukusega teispool Narva jõge asuvatele mastidele häälestama. Ka seekord sain Joala tänavalt sillale keerates korra võpatamapaneva sõnumi, mis algas sõnadega: «Tere tulemast Venemaale!»

Kreenholmi kompleks on Eesti konteksti arvestades midagi võrreldamatut ja jäljendamatu. Oma majesteetlikus, monumentaalses ja melanhoolses ilus on see (maastiku)arhitektuuriline sümfoonia ise väärt terveid ooperipäevi. Olen täheldanud pidevalt nii enese kui teiste näitel, et inimesed lähenevad sellele reeglina ka korduval külastusel pooleldi teadvustamatu aeglusega, milles on nii imestust, imetlust kui aukartusega segatud hirmu. Justkui siseneks Strugatskite kuulsasse Tsooni, kus võivad minejat ees oodata nii Suur Elutõde kui ka Surm (mis on mõnede meelest ühe protsessi kaks eri ilmnemisvormi).

Inimene ja loodus on manufaktuuri kvartalis loonud kahe peale tööstusmaastiku, mille tänane üldilme mõjub peaaegu igast asendist vaadates postapokalüptilisena. Fauna võtab inimestelt, veelt ja betoonilt jõudsalt eluruumi tagasi, poolsaart ümbritseva jõe Joala tänava poolne haru ning seda kaunistanud kosk on peaaegu täielikult ojaks kuivanud, paljastades massiivsete paekivide mosaiigi ähvardavad mustrid. See kõik annab kokku installatsiooni, millele pole visuaalse poeesia, kujunditiheduse ja mastaabi mõttes vähemalt Eesti Vabariigi pinnal midagi kõrvale panna.

Tundub kuidagi õige ja sümboolne, et ooper - Narva jaoks suhteliselt uus asi - püüab end kodustada just neis ruumides, mis on seoses maailma tekstiilituru teisenemisega kaotanud nii oma algse funktsiooni kui olemisõigustuse. Samal viisil, kui vanasti taoti mõõkaside atradeks (ja kohati kahjuks ka vastupidi), saavad nüüd vanadest tööstushoonetest silmatorkavalt sageli kultuuri viljelemise ja vahendamise kohad.

Ooperi kõrvale on tulnud ballett

Kui mina festivalile jõudsin, oli programmi esimene numbereelmisel õhtul toimunud rahvusvaheline galakontsert - juba seljataga. Reede õhtut sisustas aga Jevgeni Gribi ja Jack Trayleni lühiballeti «Flesh» maailma esietendus.

Ehkki kahe koreograafi ühistöö natuke liiga eklektiline kogutervik (mis sisaldas minu silmis ühtlasi üksikuid kitši piire kompavaid

lahendusi nii muusikavalikus kui koreograafias) tõi mulle meelde ühe habemega vanasõna, mis räägib kahest kokast ühe supipaja taga, pakkus etendus keskel läbi siiski suure annuse väga kõrgel tehnilisel tasemel realiseeritud moodsat tantsumõtet.

Ning tõestas ühtlasi, et Narva on hetkel vist moodsaks balletiks rohkem valmis kui ooperiks, olgu see siis klassikaline või nüüdisaegne. Sest nii palju publikut, kui «Fleši» ning sellele pärast vaheaega järgnenud Eesti Rahvusballeti repertuaari kuuluva «Tango» (koreograaf Jevgeni Grib) etendustel, pole ühelgi Narva ooperipäevade üritusel varem nähtud. Huvitav, kas või kuivõrd on selle taga Jõhvi balletifestivali aastatepikkune töö kohaliku publikuga?

Laupäevane Pjotr Tšaikovski «Jevgeni Onegini» etendus oli vist ainuke kord viimase aasta jooksul, mil Narvas võis elavas esituses näha ja kuulda täispikka ooperit. Leedu lavastajad Jonas Sakalauskas ja Ricardas Rickevicius olid andnud sellele klassikalisele ooperile kammerliku vormingu - lavalise dünaamika eest hoolitses eelkõige lava tagaseinale paigaldatud ekraanil jooksev video. See koosnes peamiselt loodusmotiividest, ent avamängu ja finaali ajal oli seal kujutatud teose nimategelast ekslemas tühja pilguga ühes Kreenholmi tühjadest sammastega hiigelsaalidest, tehes sellest otsapidi ilmajaetuse ja modernse spliini sümboli.

Koos lavastusega tulid Leedust ka solistid, keda võib üksnes kiita. Eriti meeldis mulle Tatjana rollis laulnud Julia Karaliūnaite. Tunnustust väärib ka Narva Linna Sümfooniaorkester, mis sai dirigent Anatoli Štšura käe all kolmel õhtul korralikult hakkama eri autorite loomingu maitseka ja heakõlalise tõlgendamisega. Laupäeval «Jevgeni Onegini» etendusele algusega kell 22 järgnenud Tõnis Mäe venekeelse autoriplaadi «PoMaHC» esitluskontsert jäi minust kahjuks kuulamata, sest ellujäämisinstinkt käis muusikaarmastusest seekord üle. Õhutemperatuur oli langenud tasemeni, kus hingeõhk hakkas juba aurustuma ning ooperi kaks pikka vaatust olid teinud kehatemperatuuriga oma töö. Teades, et Narva karistab igasuguse naiivsuse alati armutult ära, läksin hotelli oma alajahtunud konte üles soojendama.

Jumalate küünilised kapriisid

Pühapäeva pärastlõunal etendus festivali viimase etenduse ja

omaproduksioonina Igor Stravinski ooper-oratoorium «Oedipus Rex», mida minu teada Eestis polegi varem kunagi ette kantud (mis on - ja nüüdseks võib vist õigusega öelda, et oli - muidugi skandaalne!).

Narvas nähtu ja kuuldu oli igati seda suurepärasest teost väärt. Solistidena vedasid ettekannet Mati Turi (Oidipus), Tuuri Dede (Iokaste), Paavo Balakin (Tiresias/ Kreon), Yixuan Wang (Lambakarjus) ning Janari Jorro (Sõnumitooja). Stravinski poolt tundlikul ja isikupärasel moel paika timmitud balanssi solistide, jutustajahääle ning koori vahel aitasid ühtlasi realiseerida näitleja Karol Kuntsel ning Eesti Rahvusmeeskoor.

Olen varem video vahendusel näinud «Oedipus Rexi» lavastatuna muuhulgas nii jaapani nō-teatri, nukuteatri kui itaalia commedia dell'arte esteetikas.

Lavastaja Ott Aardam ja kunstnik Kristjan Suits olid jäänud oma tõlgenduse puhul truuks pigem Sophoklese loo antiiksetele juurtele.

Lavakujunduses andis tooni antiikse amfiteatri tribüünikaar, mida täitsid meeskoori lauljad. Aardam oli püüdnud viia skulptuursete misanüstseenidega lavalise sevimise miinimumini, tehes seeläbi publikuliikmete meeltes ruumi muusikale ning iselaadsele performancemaalile, mida visandas etenduse käigus tagalava täitvale lõuendiks muudetud tüllile Kristjan Suitsu nähtamatu käsi.

Selle väljapeetult staati lise lavastuse vähese visuaalse dünaamika ja kujundiloome eest aitas lisaks Suitsu aeglaselt liikuvale hiigelpintslile hoolitseda Narva ooperipäevade kõigi etenduste tahtmatu ja paratamatu visuaalne lisaväärtus: orkestriauku soojendavad kadakakujulised hõõglambid, mis hakkasid antud juhul omaalgatuslikult (ent teose sõnalise ja muusikalise dramaturgiaga igati riimuval moel) sümboliseerima nimategelase jaoks juba enne laval kujutatud sündmuste algust süüdatud mõttelist ohvrituld.

Jah, jumalad tegid Oidipusega halba nalja, seadsid talle üles lõksu, mida polnud võimalik vältida. Otsekui soovides näha, mida Oidipus oma ebateadlike tegude tulemusel väarikuse kaotanuna enesega peale hakkab. Kui Mati Turi selle traagilise loo finaalis nimategelasena väljatorgatud silmadega tagalavale ilmus, sosistas keegi naine kõva häälega minust paar rida

tagapool: «Oü õo»Ke moü!» Jah, jumalad, kes muud!? Antiikne elutunnetus elab meis ikka edasi ning sellel foonil mõjub Oidipuse lugu alaliselt värskelt ning aegumatuna.

Kui palju jumalate küünilisi kapriise ning neist tingitud verevalamisi ja hingelisi traumasid peab Narva veel üle elama, seda ei tea tänase seisuga vist isegi jumalad ise (või on neil, nagu näib ühemõtteliselt osutavat Nostradamuse diskursus, siiski mingid stsenaariumid ja partituurid ees nagu ooperilavastajatel ning dirigentidel?) Kui «Oedipus Rexi» ettekande alguses trummeldas Kreenholmi sisehoovi püstitatud hiigeltelgi katusel tihe ja tugev vihm, mis lisas etendusele tundlikul ja täpsel moel nii heliefekte kui ka atmosfääri, siis finaalis - kui tagalava katvale lõuendile olid ilmunud tiheda parvena verevihma piisadtuli õues välja päike, mida Narva polnud enne seda näinud mitu päeva. Lõpp hea, kõik hea?

Narva ooperipäevad 2022

Kunstiline juht Julia Savitskaja Kavas: rahvusvaheline ooperigala; Jevgeni Gribi ja Jack Trayleni lühiballetid «Flesh» ja «Tango», Pjotr Tšaikovski ooper «Jevgeni Onegin», Igor Stravinski ooper-oratoorium «Oedipus Rex» ning Tõnis Mäe autoriplaadi «Романс» esitluskontsert

1.-4. septembrini Narvas Kreenholmi Manufaktuuri ooperitelgis

"Inimene ja loodus on manufaktuuri kvartalis loonud kahe peale tööstusmaastiku, mille tänane üldilme mõjub peaaegu igast asendist vaadates postapokalüptilisena."

"Antiikne elutunnetus elab meis ikka edasi ning sellel foonil mõjub Oidipuse lugu alaliselt värskelt ning aegumatuna."

Narva ooperipäevade telgi ehitus Kreenholmi Manufaktuuri ühes hoovis. Mati Turi nimategelasena Igor Stravinski ooper-oratooriumis «Oedipus Rex». Jevgeni Gribi ja Jack Trayleni lühiballeti «Flesh» maailma esietendus. Narva Linna Sümfooniaorkestri dirigent Anatoli Štšura.

ALVAR LOOG, toimetaja

